

2. ПЕДАГОГІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОСВІД

Віктор Ілліч Сіткар,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології розвитку та консультування, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-0465-2973>

Степан Вікторович Сіткар,

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри машинознавства і, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

 <https://orcid.org/0000-0003-4599-454X>

УДК 159.98

DOI: [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1\(92\)-49-57](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2024-1(92)-49-57)

ТЕХНОЛОГІЯ УСВІДОМЛЕНОГО ЧИТАННЯ PIRLS ЯК ФУНДАМЕНТ ПОКРАЩЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ PISA УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ

Анотація.

У статті висвітлено результати PISA-2022 українських школярів. Наголошується, що потрібно покращувати результати за всіма компонентами дослідження. У 2018 р. Україна відставала від країн ОЕСР на 22 бали в читанні – і це були хороші результати. Зараз цей розрив зріс до 48 балів, що вже досить критично.

Наголошується, що застосування технології усвідомленого читання PIRLS, може стати добрим засобом покращення результатів якості української освіти.

Розроблено поради фахівців стосовно того, як уникати «небезпеки» інтернету та висвітлено специфіку застосування засобів IT-заборони. Батькам радять запровадити сімейну традицію: читати з дитиною перед сном.

Ключові слова: молодші школярі; підлітки; результати PISA; технологія PIRLS; усвідомлене читання; «небезпеки» інтернету; IT-заборони.

PISA – це міжнародне дослідження якості освіти, розпочате в 1997 р. у 80-ти країнах. У контексті дослідження оцінюється грамотність 15-річних учнів у читанні, математиці та науково-природничих дисциплінах. Усього було проведено сім циклів дослідження, наступний буде проведено в 2025 році. Завдяки результатам дослідження можна оцінити рівень грамотності учнів у своїй країні й порівняти з рівнем освіти підлітків з інших країн.

Україна вперше провела дослідження за програмою PISA у 2018 році. Як і в інших країнах, основний етап дослідження в 2022 р. мав відбу-

тися у квітні–травні, але через повномасштабне вторгнення росії тестування перенесли на осінь.

У дослідженні взяли участь 3876 учнів із 164 освітніх закладів 18 регіонів України – Київ, Черкаська, Кіровоградська, Полтавська, Вінницька, Чернігівська, Київська, Сумська, Житомирська, Одеська, Чернівецька, Івано-Франківська, Хмельницька, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Волинська та Закарпатська області. Не проводили дослідження в шести областях (Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська) та в АР Крим. Результати дослідження з освітніх закладів Дніпропетровської

області не враховувалися через їхню нерепрезентативність. Таким чином, результати PISA-2022 не є репрезентативними для всієї України, а лише для Києва та 17 областей [2; 3].

Як зазначили в МОН, Україна – єдина країна, яка провела дослідження в умовах війни. До речі, тому на результати могли вплинути чинники, яких методологія не враховує. На відміну від 2018 р., у 2022 р. тестування відбувалося не в паперовому, а в комп'ютерному форматі. Окрім того, у цьому циклі дослідження провідною галуззю була математика (у минулому – читання). Також додалася інноваційна галузь – креативне мислення (результати цієї частини дослідження будуть відомі навесні 2024 року). Тестування тривало дві години: з яких одну годину учасники виконували завдання з математики як провідної галузі; а другу годину працювали з завданнями або з читання, або з природничої, або з креативної галузей [7].

Окрім тестів, учні заповнювали три анкети про себе та заклади освіти, у яких вони навчаються. Це уможливило виявити вплив сім'ї, суспільства та школи на їхню успішність.

Що саме перевіряли в учасників дослідження? Виявлено, що тести, які виконували учасники PISA-2022, не були пов'язані з вітчизняними навчальними програмами для базової середньої освіти. Тобто учнів з України не перевіряли, як добре вони знають українські програми, а учнів із Польщі чи Чехії – польські або ж чеські. Тести спрямовані на перевірку того, як учні здатні застосовувати набуті знання та навички в реальних життєвих ситуаціях.

Наскільки добре учні мають сформовані вміння та навички в кожній із галузей, оцінює **шкала PISA**, за якою:

- рівень **5–6** – **дуже високий** (ідеться про дуже успішних у навчанні учнів);
- рівень **3–4** – **високий**;
- рівень **2** – **базовий** (вважається особливим та означає, що учні можуть виконувати завдання, які передбачають мінімальну підготовленість і спроможність мислити самостійно);
- рівень **1 (і нижчі)** – **найнижчий**.

Кожному рівню PISA відповідає певна межа балів, наприклад, 420 балів із математики означає, що учень чи учениця подолали базовий рівень. Чим більше балів – тим вищий рівень досягається на шкалі PISA, а відповідно – тим успішно учні володіють тією чи тією грамотністю [7].

Отже, результати PISA-2022 показали, що у 15-річних підлітків за чотири роки значно погіршилися навички читання, знання з природничо-наукових дисциплін і математики. Окрім того, бали України в рейтингу нижчі, ніж у середньому по країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – відставання становить від півтора до двох із половиною років навчання.

Дався взнаки не лише карантин через коронавірус, а й повномасштабна війна. Докладніше про результати – у *табл. 1* [3].

Оскільки в дослідженні беруть участь понад 80 країн / економік світу, некоректно проводити пряме порівняння всіх країн: освітні системи можуть різко відрізнятися. Тому для порівняння з Україною обрано референтні країни: Естонію, Польщу, Словацьку Республіку, Болгарію, Молдову й Грузію. Ці країни взято з огляду на подібність з Україною їхнього соціально-економічного стану або з огляду на культурну чи історичну спорідненість [2].

Загалом Україна показала вищі результати з усіх трьох галузей, ніж Болгарія, Молдова і Грузія. Водночас результати Естонії, Польщі та Словацької Республіки є вищими (*табл. 2*).

З огляду на зазначене вище, вважаємо за необхідне більш поглиблено ознайомитися з результатами українських школярів з усіх трьох галузей дослідження.

Результати PISA-2022: математика. За визначенням PISA, *математична грамотність* – здатність учня математично розмірковувати та формулювати, застосовувати та інтерпретувати математику для розв'язування проблем у різних контекстах реального світу.

Згідно з результатами дослідження виявилось, що лише 58 % українських учнів досягли базового рівня математичної грамотності. Україна отримала 441 бал – результат на 12 балів гірший у порівнянні з минулим циклом.

Причому середній бал з математики в країнах ОЕСР становив 472. Отже, у галузі математики розрив між Україною та країнами ОЕСР становить приблизно півтора року навчання. З математики найвищі бали отримали Сінгапур (575) та Макао (552), аутсайдером рейтингу виявилася Камбоджа (336) (*табл. 1*) [3].

Результати PISA-2022: читання. *Читацька грамотність* у дослідженні визначається як здатність розуміти, використовувати, оцінювати й осмислювати письмовий текст. Під час тестування перевіряється вміння встановлювати причиново-наслідкові зв'язки з урахуванням одного чи декількох письмових джерел, виділяти головне, розрізняти інформацію з різних типів текстів.

Саме в цій галузі 15-річні українські учні показали **найбільший регрес**: Україна отримала 428 балів – на 38 менше в порівнянні з 2018 роком. Тест показав, що базового рівня у читанні досягли 59 % учнів. У середньому українські учні відстають у читанні від однолітків із країн ОЕСР приблизно на два роки чотири місяці навчання. Найкращі результати з читання показали Сінгапур (543 бали), Ірландія та Японія (516), найгірші – Камбоджа (329) (*табл. 1*) [3].

Результати PISA-2022: природничо-наукові дисципліни. Завдяки грамотності в цій сфері оці-

Таблиця 1

Міжнародне дослідження якості освіти PISA-2022

	Читання	Природничо-наукові дисципліни	Математика
На скільки років українські діти відстають від однолітків	2,4	1,8	1,6
На скільки років українські діти відставали від однолітків під час попереднього оцінювання (2018 р.)	1,3	0,8	0,7
Результати школярів інших країн			
Найкращі	Сингапур, Ірландія, Японія	Сингапур, Японія	Сингапур, Макао
Найгірші	Камбоджа	Камбоджа	Камбоджа
Співмірні з Україною	Бруней-Даруссалам, Румунія	Сербія, Ісландія	Бруней-Даруссалам, Сербія

Таблиця 2

Порівняння з референтними країнами

Країни/тестування	Читання (кількість балів*)	Природничо-наукові дисципліни (кількість балів)	Математика (кількість балів)
Естонія	511	526	510
Велика Британія	494	500	489
Польща	489	499	489
Країни ОЕСР	476	485	472
Словаччина	447	462	464
Україна	428	450	441
Болгарія	411	421	417
Молдова	404	417	414
Грузія	374	384	390

Примітка: 2022 року 20 балів за шкалою PISA – це рік навчання

нюється здатність вивчати та розв'язувати проблеми, пов'язані з наукою та науковими ідеями, готовність брати участь в обґрунтованому дискурсі про науку та технології.

Базового рівня грамотності у цій сфері досягли 66 % українських 15-річних школярів. Україна отримала 450 балів (на 19 менше, ніж у 2018 р.), а середній бал по країнах ОЕСР становив 485. Таким чином, Україна відстає на рік та вісім місяців навчання. Найбільше балів з природничо-наукових дисциплін набрав Сингапур (561) та Японія (547), найменше знову Камбоджа (347), (табл. 1) [3].

Варто звернути увагу на **інші результати PISA-2022**. Дослідження показало, що 15-річні українці, які проживають у містах, успішніші в математиці, читанні та природничо-наукових дисциплінах, аніж їхні однолітки з сіл. Зокрема, учні з сільської місцевості відстають від своїх однолітків із великих міст у читанні майже на **п'ять років**, у природничих дисциплінах – на **чотири роки три місяці**, а з математики – на **чотири з половиною роки** навчання. До того ж, аналіз успішності учнів також показав, що хлопці на 10 балів випереджають дівчат із математики.

Стосовно читання, навпаки, дівчата випереджають хлопців на 23 бали (це більше року навчання). Розриву в успішності в галузі природничих дисциплін майже немає. Проте, такі тенденції з усіх трьох предметів характерні і для країн ОЕСР [3].

Національна координаторка PISA в Україні, Т. Вакуленко, радить сприймати ці **результати дослідження як факти та орієнтири, на які має реагувати освітня система**, а також брати до уваги, у яких умовах писали діти тестові завдання. На її думку, на результати наших підлітків могло вплинути й те, що дехто з них виконував тести в укритті або після кількогодінної повітряної тривоги. До того ж постійний психологічний стрес, спричинений війною, також позначається на здатності дорослих і дітей концентрувати свою увагу, яка необхідна для розв'язання завдань.

«Наприклад, у 2018 році ми відставали від країн ОЕСР на 22 бали в читанні – і це були хороші результати. Зараз цей розрив зріс до 48 балів, це вже критично. Але ми не можемо нівелювати всі чинники, які впливали на підлітків, зокрема великий стрес, який відбивається на здатності концентруватися на текстах, – додає координа-

торка Т. Вакуленко. – Звісно, ми б хотіли мати високі результати, але те, що маємо, це теж нормально. До того ж результати країн ОЕСР знизилися з усіх галузей. Підтверджується гіпотеза, що тривалий дистанційний формат здобуття освіти позначився на результатах усіх країн. Але ми унікальні в тому, що наша освітня система вистояла і змогла провести під час війни таке масштабне освітнє дослідження» [7].

Згідно з вищезазначеним аналізом результатів PISA-2022, зокрема виявлене падіння результатів із читання українських школярів, спонукає нас шукати засоби та шляхи покращення результатів у черговому дослідженні PISA-2025. Для цього потрібно проаналізувати досвід країн, які мають кращі від України результати. Наприклад, можна спиратися на твердження авторки дитячих історій і мами двох дітей Каті Сіль [4], яка спостерігала за англійськими батьками і дає покрокову інструкцію для українських батьків. Зазначимо, що результати PISA-2022 Великої Британії вищі за середнє по країнах ОЕСР (табл. 2). Вона виявила, що англійські діти читають краще ніж українські. Підтвердженням цього є декілька аргументів.

Аргумент перший, заснований на доказах: це результати міжнародного дослідження навички читання PIRLS 2021. PIRLS – це аналог PISA, але якщо PISA вимірює різні компетентності підлітків – математичну, читацьку, природничу і навіть креативну, то PIRLS – це лише про читання. Ні, не так: про читання та розуміння прочитаного. Нині це найбільше визнане на міжнародному рівні моніторингове дослідження навички читання та розуміння для дітей початкової-середньої школи.

Перевіряють у ньому не швидкість чи виразність читання, а саме рівень усвідомленості читання: чи розуміє дитина прочитане та, чи може відтворити його, чи може аналізувати текст загалом і його частини, чи вміє зробити висновки, інтерпретувати ідеї та узагальнювати прочитане [4].

PIRLS – як міжнародне дослідження якості читання і розуміння тексту дає змогу порівняти рівень і якість читання та розуміння тексту учнями початкової школи в різних країнах світу, а також виявити відмінності в національних системах освіти. Дослідження проводять циклічно – один раз на п'ять років, і до сьогодні вже проведено таких досліджень п'ять разів: у 2001, 2006, 2011, 2016 та 2021 роках.

Звернемо увагу на те, як змінилися результати країн за минулі 20 років? Сінгапур – єдина країна, яка демонструє стійке покращення. Менш послідовно, але підвищується рівень у Великій Британії. У Македонії результати на диво стабільні. А ось у Нідерландах рівень читацької майстерності у школярів постійно знижується.

Результати PIRLS-2021 тішать: школярі 43 країн мають високі досягнення. У майже 3/4 країн досягнення учнів вищі за середні. Але існує значний діапазон показників у майже 300 балів між країнами з найвищими результатами і країнами з найгіршими [6]. Зазначимо, що в дослідженні виділяють чотири рівні читання: початковий, середній, високий, просунутий. У Великій Британії та США, є по 18 % учнів із найвищими досягненнями в читанні (просунутий рівень), Гонконг – 21 %. А в Сінгапурі кожен третій четвертокласник уже досяг цього найвищого рівня [6]. Результати країн із найбільш успішними юними читачами наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Результати PIRLS-2021 [6]

Країни з найвищим рейтингом	Країни з найнижчим рейтингом
1. Сінгапур	48. Азербайджан
2. Ірландія	49. Узбекистан
3. Гонконг	50. Оман
4. росія	51. Республіка Косово
5. Північна Ірландія	52. Бразилія
6. Англія	53. Іран
7. Хорватія	54. Йорданія
8. Литва	55. Єгипет
9. Фінляндія	56. Марокко
10. Польща	57. Південна Африка

У 2021 р. дослідження охопило 400 тисяч 10-річних школярів із 57 країн світу. У цьому світовому читацькому «рейтингу» англійські діти посідають четверте місце. У топ-10 також опинилися Сінгапур (перше місце), Фінляндія, Польща (шосте місце) Швеція, Болгарія. Україна поки що не бере участі у PIRLS, тож ми достеменно не знаємо на рівні країни, чи і як до-

бре українські діти вміють працювати з різними текстами [4].

Другий аргумент, за спостереженнями К. Сіль, це те, що англійські батьки читають дітям на ніч книжки. Ось так просто, як у анекдоті про англійський газон, який поливають та косять і так 300 років поспіль. Із читанням на ніч те саме: *bedtime story* – це священний щоденний родинний ритуал,

який практикують батьки щонайменше останні роки 70 (насправді значно довше, але там додається соціально-економічний фактор).

До промоції щоденного читання з дітьми перед сном активно залучена школа: молодші школярі в Англії переважно не мають домашнього завдання. «Тож учителька мого 7-річного сина повторювала батькам: у вас є єдине домашнє завдання щодня – читати з дітьми перед сном і обговорювати прочитане. При цьому наголошувала: хай це буде 15 хвилин, але щодня без винятків. Хоча ні, виняток буває і про нього добре знають діти: коли до дитини в гості приходять друзі на ночівлю. Я помітила, що ритуал читання настільки непорушний, що батьки часто про нього говорять: обговорюючи графіки дитячих свят або плани на вечір. І ні, я не кажу, що ми, українські батьки, не читаємо дітям книжки. Ми читаємо, але “книжка на ніч із батьками” для багатьох українських дітей усе ж не стала щоденною рутинною, на відміну від “посидіти в телефоні”» [4].

Зазначене вище спонукає українців до запитання: «Що читають англійські батьки своїм дітям?» Як зазначає наша співвітчизниця, отут найцікавіше! Бо якщо йдеться про молодшу школу – 6–8 років, то це книжки-картинки. Якщо простими словами: це книжка, де більше малюнків ніж тексту. Ще простіше: це сторінка-картинка і на ній 1-2 речення для дітей, які щойно навчились читати. І 3–5 речень для тих, хто розчитується. У такій книжці-картинці 24–36 сторінок. Тобто дитина може прочитати і обговорити її з батьками за один вечір. А тепер уявіть 6–7-річну дитину: вже вмє читати, але читання ще дається з зусиллями. Але щовечора ця дитина читає з мамою чи татом одну коротеньку художню історію або просту нон-фікшн книжку-картинку. Читає так, що одна за одною гортає сторінки. І за вечір прочитує цілу книжку! Уявили відчуття успіху, тріумфу і усвідомлення власної сили цієї дитини? Так от завдання книжки-картинки саме таке: закарбувати в дитині цей момент успіху в читанні та підсилити її внутрішнє «я можу». А якщо додати ще й обговорення цікавих фактів із книжки з батьками або допомогу дорослого, який пояснить складне слово, спільні спогади про схожу пригоду, як у книжці, то читання на ніч перетворюється на те, що згодом стане найтеплішими спогадами про дитинство [4].

Другим логічним запитанням, із вищезазначеного, може бути «То, що ж робити українським батькам?». Стосовно цього контексту, вищезгадана авторка дає такі поради.

1. Вже від сьогодні почніть нову сімейну традицію: читати з дитиною перед сном. Хоча б 15 хвилин. Навіть, якщо вашій дитині 9 чи 10 років! Спробуйте – побачите, вам сподобається.

2. Внесіть у свій календар справ ось ті 15–20 хвилин на читання з дитиною. Посуньте в

графіку перегляд серіалу чи вечірнє тренування. Докладіть зусиль, щоб виробити цю звичку: тут головне слово «щодня».

3. Читання з дитиною не повинно бути справою лише мами – не позбавляйте татусів такого задоволення. Якщо діти регулярно проводять час із бабусями-дідусями, розкажіть їм про непорушність традиції читання на ніч.

4. Створіть окрему полицю вдома з книжками-картинками: щоб щовечора дитина могла обрати ту, яку хоче. Не пропонуйте дітям довгі книжкитовстунці, поки дитина не стане впевненим читачем. Краще менше прочитати, але більше обговорити: «Про що книжка? Чому герой зробив так? Що означає ось це складне незрозуміле слово? Що автор мав на увазі, коли розповів ось про це? Який висновок можна зробити з історії? Чи траплялося таке з тобою? Пригадай, ми влітку бачили подібне...» Нам-бо йдеться не про великий обсяг прочитаного, а про усвідомлення того, що дитина прочитала.

5. Знаю: книжки-картинки дорогі, їх не накупити. Тому запишіться в найближчу бібліотеку разом із дитиною. Або обмінюйтесь книжками-картинками у класі, з сусідами чи в тематичних Facebook-групах.

6. Нова сімейна традиція, як і будь-що нове, може викликати спротив дитини. Особливо, якщо вже є труднощі чи неприємні асоціації з читанням. Тим паче хапайте цікаву книжку-картинку і почніть з того, що самі прочитаєте її дитині. Наступний крок: читати по черзі. Поступово, дитина побачить, що читання на ніч – це цікаво, приємно і нескладно, і охоче читатиме вже вам.

7. Книжки-картинки цікаві і підліткам, та що там – навіть дорослим! Спробуйте і посмакуйте: там, де історія розказана стисло, є простір для ваших власних роздумів, трактувань, альтернативних історій. Зрештою, більше ніж усвідомлене читання, нашим дітям потрібна лише цілковита увага і спільний час із батьками [4].

Ще одним аргументом на користь читання книг є факти з життя відомих в ІТ (інформаційних технологіях) людей. Зокрема, С. Джобсу, людині, яка зробила величезний внесок у розвиток технологій, відомо про їх небезпеки більше. І тут є, про що подумати.

Наприклад, коли С. Джобс керував Apple, він забороняв своїм дітям занадто довго сидіти з iPad та iPhone. Чому? Журналіст «The New York Times» Н. Білтон під час одного інтерв'ю поставив Джобсу запитання: «Мабуть, ваші діти без розуму від iPad?» І отримав таку відповідь: «Вони не користуються ним. Вдома ми обмежуємо час, який діти проводять за екранами iPad» [1]. Журналіста приголомшила така реакція. Йому чомусь здавалося, що будинок Джобса заставлений гігантськими сенсорними екранами, а iPad він роздає гостям замість цукерок. Але це далеко не так.

Взагалі, більшість керівників технологічних компаній і підприємців із Кремнієвої Долини обмежують час, який діти проводять перед екранами, чи то комп'ютери, смартфони або планшети. У родині Джобса навіть існувала заборона на використання гаджетів ночами і у вихідні дні. Аналогічним чином діють й інші гуру зі світу технологій.

Це може здатися дивним, але, судячи з усього, генеральні директори ІТ-гігантів знають щось, чого не знають пересічні користувачі.

Кріс Андерсон, колишній редактор «Wired», який зараз став виконавчим директором 3D Robotics, ввів обмеження на використання гаджетів для членів своєї родини. Він навіть налаштував девайси так, щоб кожним із них не могли користуватися більше декількох годин на добу.

«Мої діти звинувачують мене і дружину в тому, що ми дуже стурбовані впливом технологій. Вони кажуть, що нікому з друзів не забороняється користуватися гаджетами», – розповідає він [1].

У Андерсона п'ятеро дітей, їм від 6 до 17 років, і обмеження стосуються кожного з них. *«Це тому, що я бачу небезпеку надмірного захоплення інтернетом як ніхто інший. Я знаю, з якими проблемами зіткнувся я сам, і я не хочу, щоб ці ж проблеми були у моїх дітей»,* – пояснює він. Під «небезпеками» інтернету Андерсон має на увазі нерелевантний (неважливий, неістотний) контент і можливість для дітей стати залежними від нових технологій так само, як стали залежними багато дорослих [1].

Деякі йдуть ще далі. Алекс Константинополь, директор OutCast Agency, каже, що її п'ятирічний син взагалі не використовує гаджети в будні дні. Двоє інших дітей, яким від 10 до 13 років, можуть користуватися планшетами і ПК в будинку не довше 30 хвилин в день [1].

Еван Вільямс, засновник Blogger і Twitter, каже, що у двох його синів теж є такі обмеження. У їхньому будинку сотні паперових книг, і дитина може читати їх скільки завгодно. А ось з планшетами та смартфонами все важче – вони можуть користуватися ними не довше ніж годину в день.

Дослідження підтверджують, що діти до 10 років є особливо сприйнятливими до нових технологій і практично стають залежними від них. **Так що С. Джобс мав рацію:** дослідники говорять, що дітям не можна дозволяти користуватися планшетами більш ніж пів години на день, а смартфонами – довше двох годин на добу. Для 10–14-річних дітей використання ПК допускається, але лише для виконання шкільних завдань.

Загалом, мода на ІТ-заборони стає в Америці дедалі більш популярною. Деякі батьки забороняють дітям користуватися соціальними мережами для підлітків (наприклад, Snapchat). Це дозволяє їм не хвилюватися про те, що їхні діти

постять в інтернеті: адже необдумані пости, залишені в дитинстві, можуть нашкодити їх авторам у дорослому житті.

Вчені говорять, що вік, у якому можна знімати обмеження на використання технологій, – 14 років. Хоча Андерсон навіть своїх 16-річних дітей огородив від екранів в спальні, від будь-яких – навіть екранів телевізора. Дік Костоло, виконавчий директор Twitter, дозволяє своїм дітям-підліткам користуватися гаджетами лише в вітальні і не дозволяє приносити їх в спальню [1].

Чим же зайняти своїх дітей? Автор книги про С. Джобса каже, що гаджети, з якими асоціювалося його ім'я, він легко заміняв спілкуванням із дітьми і обговорював з ними книги, історію – та все що завгодно. Але при цьому ні в кого з них під час розмови з батьком не виникало бажання дістати iPad та iPhone. У результаті його діти виросли незалежними від інтернету [1]. Чи готові ми дорослі, батьки, експерти до таких обмежень?

На завершення подаємо інформацію для тих, хто схоче використовувати методiku PIRLS (батьки, вчителі, експерти). Насамперед варто зауважити, що *усвідомлене читання* – одна з головних навичок, які потрібні кожній дитині. Адже навички читання впливають на успішність та ефективність навчання з усіх предметів. Як розвивати в дітей читання з розумінням? Ми зібрали приклади завдань та запитань із міжнародного дослідження PIRLS, яке перевіряє читацьку компетентність у 10-річних дітей різних країн світу [5]. Запитання з тестів PIRLS можна використовувати і для регулярних занять з дитиною на уроках або вдома. З цією методикою ви крок за кроком будете поглиблювати розуміння юними читачами сенсу, контексту і підтекстів прочитаного.

Проте спершу наведемо зауваги до тих, хто використає методiku (батьки, вчителі, експерти):

1) потрібно створити позитивну атмосферу, щоб дитина не боялася помилитися. Це має бути не іспит, а цікаве для дитини розслідування та випробування сил;

2) не поспішайте. Як у комп'ютерній грі, кожне наступне завдання має ускладнюватися – дуже поступово піднятися на наступний level;

3) текст має бути до снаги: ані надто простим, ані надто складним для конкретної дитини.

Розмір і складність тексту наведено в *табл. 4*.

Як приклад, згідно з вищезазначеним, пропонуємо ознайомитися з текстом середнього рівня (з PIRLS 2021) (скорочено).

Історія «Порожній горщик» [5]

«Імператор Китаю оголосив конкурс, щоб визначити наступного спадкоємця престолу. Він був старим і не мав дітей. Оскільки він любив рослини, то вирішив, що всі діти, які хочуть стати імператором, можуть прийти до палацу та отримати одну імператорську насінину. Будь-яка дитина, яка зможе виростити найкращу

Таблиця 4

Класифікація тексту за розміром (для учнів 3–4-х класів)

Розмір тексту	Характеристика тексту
Легкий текст (300–500 слів)	Текст із простою структурою речень, містить повсякденну лексику. Там простий опис персонажів та чітко сформульовані настанови, висновки
Текст середньої складності (500–700 слів)	Мова образна, містить рідко вживану лексику, терміни
Складні тексти (від 700 слів)	У таких історіях є несподівані повороти сюжету, декілька шарів контексту, амбівалентні персонажі зі складними характерами та прихованими мотивами, абстрактні ідеї. Інформацію подекуди треба знаходити не в тексті, а в ілюстраціях, інфографіці. Не кожен текст потрібного розміру підходить: оберіть такий, щоб юному читачеві потрібно було враховувати контекст. Сенс має відрізнятися від суми фактів

Таблиця 5

**Запитання 12 рівнів глибини розуміння прочитаного
(розуміння юними читачами сенсу, контексту та підтекстів прочитаного) [5]**

Рівні та їх назва	Інтерпретація глибини розуміння тексту прочитаного
1. Знаходження слів і фраз	Знайти, що сказав імператор, коли насупився. Знайти в тексті, що відчував герой. Знайти антоніми, синоніми, рідковживані слова
2. Запитання на відтворення сюжетної лінії	«Навіщо проводилися змагання?», «Хто їх проводив?». Урізноманітнюють питання з варіантами відповідей або відкриті. Якщо варіанти наближені до сюжету, реалістичні, рівень такого питання вищий. Адже дітям у цьому віці часто простіше механічно відтворити по пам'яті, ніж обирати зі схожих фраз («Обирали майбутнього короля Китаю», «Обирали помічника імператора»)
3. Запитання, ілюстрація при яких є хибною підказкою	Наприклад, вказують на зображення квітки та запитують, що сталося з рослиною. Учень, який звик орієнтуватися на ілюстрації, скаже, що вона розквітла. Також пропонують «спокусливий» варіант для тих, хто пам'ятає, що рослини не було: Джун неправильно доглядав за рослиною. Хоча справжня відповідь: хлопчик дбайливо доглядав за нею
4. Запитання, за яких необхідно обрати правильний синонім або близькі варіанти (без перелікування)	«Що Джун відчував, коли йшов до імператора?» «Безнадія, пригнічення, провинна, каяття» – неправильні варіанти. Слід обрати «сором»
5. Запитання на відтворення фактажу	Уточнення моментів, які не мають ключової ролі в сюжеті. Наприклад: «Яке добриво поклав Джун?», «Скільки разів пересадив рослину?»
6. Запитання з перенесення інформації в образний ряд	«Із шести горщиків знайдіть той, що належить Джуну». Дитина може не розуміти, як це зробити. Але в тексті є опис, у якому порядку він клав камінці різних розмірів, закопав насінину по центру та на дюйм нижче від поверхні
7. Пошук доказів до тез	Що доводить, що Джун був гарним садівником? (Сусіди любили його овочі)
8. Запитання, відповіді на які не містяться в тексті	Але факти підводять до очевидного висновку. Утім, варто тримати в пам'яті текст із фіналом: «Чому проросло насіння в горщиках інших дітей?» «Бо вони збрехали». «Чому наприкінці імператор усміхнувся Джуну?» «Бо той був чесним». «Хто буде нащадком престолу?» «Джун». «Навіщо зварили насіння?» «Щоб перевірити чесність дітей»
9. Запитання на розуміння багатозначності слів, прислів'їв	«Чому насінину називали дорогоцінним шансом?» Відповіді, що базуються на прямому значенні слова, неправильні. «Бо воно дороге коштувало», «Бо з нього мала вирости рідкісна дорога рослина». Читач має усвідомити, що дорогоцінним є шанс стати імператором
10. Запитання на приховану мотивацію героїв	«Чому імператор насупився, коли вперше побачив горщик Джуну?» Імператор знає, що нічого не могло вирости, але удає роздратування. Він випробує хлопчика, приховує справжні почуття. Юний читач має зрозуміти причини дій імператора, про які в тексті немає ані слова
11. Запитання на узагальнення прочитаного, синтез	«Що цінував у людях імператор?»
12. Запитання, які запускають рефлексію	У цьому випадку будь-яка відповідь правильна, важливим є хід думок дитини. «Як би ти сам обирав нащадка престолу?», «Чи чесності достатньо, щоб очолити країну? Якщо ні, що і як би ти ще перевіряв?»

рослину за пів року, стане переможцем конкурсу та наступним імператором.

Натовп дітей, які сподівалися перемогти, прийшов до палацу. Кожна дитина повернулася додому, отримавши одну дорогоцінну можли-

вість. Серед них був хлопчик Джун. Його вже називали найкращим садівником у селі. Сусіди полюбили дині, кабачки та горошок з його саду. Вдома Джун обрав гарний вазон. Він поклав на дно великі камінці. На них встановив менші.

Поверх них наповнив решту горщик чорноземом. Потім він зробив ямку приблизно один дюйм глибиною. Поклав королівське насіння в отвір і посипав зверху землею. Протягом наступних декількох днів Джун щодня поливав свій горщик. По всьому Китаю хлопчики робили те саме. Кожен уважно дивився на свій горщик. Коли з'явиться перший зелений листочок?»

Надалі в тексті розповідається про те, як у всіх інших дітей з'явилися паростки, окрім Джуна. Хлопчик тричі пересадив насінину, додав добриво (зробив його із сушеної риби), однак і це не допомогло. Інші діти сміялися над ним.

За шість місяців настав день, коли імператор мав оцінити рослини. Усі пішли зі своїми рослинами до палацу. Батьки порадили Джуна, над яким усі сміялися, все ж принести порожній горщик імператорові. У палаці імператор дивився на кожен рослину. Коли він підійшов до Джуна, він насупився і спитав, чому горщик порожній. Хлопчик розповів, як дбав про насінину, і що йому соромно.

«Імператор сказав так, щоб усі почули:

– Немає жодного способу, щоб щось вирости з насіння, яке ми роздали, бо воно зварене! І він усміхнувся до Джуна».

У табл. 5 висвітлено запитання 12 рівнів: від простих, що передбачають відтворення дитиною прочитаного, до складніших, де треба порівнювати, розуміти багатозначні слова, художні образи та метафори в тексті. Розглянемо їх детальніше.

Отже, загалом результати PISA-2022 показали, що наші підлітки відстають від своїх однолітків – їм потрібні майже два роки навчання, щоб наздогнати учнів із країн ОЕСР. Та найбільші розриви виявилися між нашими учнями з міст та сіл – різниця у їхніх успіхах сягає 4–5 років. Також виникла суттєва різниця між читацькою грамотністю дівчат і хлопців. Звісно, це не означає, що нинішніх десятикласників треба повернути в 5 клас на повторне засвоєння програми, адже перевірялися не сухі знання, а вміння застосувати їх на практиці. Тож падіння успішності в читанні може бути сигналом для того, щоб змінювати методи роботи учнів із текстами.

Прогнозом результатів PISA-2025, сьогодні можна вважати технологію PIRLS, яка є аналогом PISA. Методика PIRLS перевіряє не швидкість чи виразність читання, а саме **рівень усвідомленості читання**: чи розуміє дитина прочитане, чи може відтворити його, чи може аналізувати текст загалом і його частини, чи вміє зробити висновки, інтерпретувати ідеї та узагальнювати прочитане. Для України – це учні, які закінчують четвертий клас. Тому завершимо виклад матеріалу словами Т. Шевченка «...і чужого навчається, й свого не цурайтесь».

Використані літературні джерела

1. Дивовижно, але Стів Джобс забороняв своїм дітям айфони. І ось чому! – URL: <https://www.istoriyi.com/8898/>.
2. Результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022. – URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022>.
3. Результати PISA-2022 в Україні: наскільки погіршилися навички та знання учнів. – URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/08/infografika/suspilstvo/rezultaty-pisa-2022-ukrayini-naskilky-pohirshylysyannavychky-ta-znannya-uchniv>.
4. Сила «книжки на ніч» або чому англійські діти читають краще, ніж українські. – URL: <https://golosiiv.irc.org.ua/news/17-01-08-12-10-2023/>.
5. Усвідомлене читання: 12 рівнів запитань, що допоможуть розвинути читання з розумінням. – URL: <https://osvitoria.media/opinions/usvidomlene-chytannya-12-rivniv-zapytan-shho-dopomozhut-rozvynuty-chytannya-z-rozuminniam/>.
6. У якій країні діти читають найкраще: несподівані результати дослідження. – URL: <https://osvitoria.media/opinions/u-yakij-krayini-dity-chytayut-najkrashhe-nespodivani-rezultaty-doslidzhennya>.
7. PISA-2022: короткий огляд усіх основних результатів. – URL: <https://nus.org.ua/articles/pisa-2022-korotkyj-oglyad-usih-osnovnyh-rezultativ/>.

References

1. *Dyvovyzhno, ale Stiv Dzhobs zaboroniav svoim ditiam айфони. І ось чому! [Surprisingly, Steve Jobs forbade his children iPhones. And that's why!]* Retrieved from: <https://www.istoriyi.com/8898/>. [in Ukrainian].
2. *Rezultaty mizhnarodnogo doslidzhennia yakosti osvity PISA-2022 [Results of the international study of the quality of education PISA-2022]*. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/news/rezultati-mizhnarodnogo-doslidzhennya-yakosti-osviti-pisa-2022>. [in Ukrainian].
3. *Rezultaty PISA-2022 v Ukraini: naskilky pohirshylysia navychky ta znannia uchniv [PISA-2022 results in Ukraine: how much the students' skills and knowledge have deteriorated]*. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2023/12/08/infografika/suspilstvo/rezultaty-pisa-2022-ukrayini-naskilky-pohirshylysyannavychky-ta-znannya-uchniv>. [in Ukrainian].
4. *Syla «knyzhky na nich» або чому англійські діти читають краще, ніж українські [The power of «bedtime books» or why English children read better than Ukrainian children]*. Retrieved from: <https://golosiiv.irc.org.ua/news/17-01-08-12-10-2023/>. [in Ukrainian].
5. *Usvidomlene chytannia: 12 rivniv zapytan, shcho dopomozhut rozvynuty chytannia z rozuminniam [Reading Comprehension: 12 levels of questions to help develop reading comprehension]*. Retrieved from: <https://osvitoria.media/opinions/usvidomlene-chytannya-12-rivniv-zapytan-shho-dopomozhut-rozvynuty-chytannya-z-rozuminniam/>. [in Ukrainian].
6. *U yakii kraini dity chytaiut naikrashche: nespodivani rezultaty doslidzhennia [In which country*

do children read the best: unexpected research results]. Retrieved from: <https://osvitoria.media/opinions/u-yakij-krayini-dity-chytayut-najkrashhe-nespodivani-rezultaty-doslidzhennya>. [in Ukrainian].

7. *PISA-2022: korotkyi ohliad usikh osnovnykh rezultativ* [PISA-2022: a brief overview of all the main results]. Retrieved from: <https://nus.org.ua/articles/pisa-2022-korotkyj-oglyad-usih-osnovnyh-rezultativ/>. [in Ukrainian].

Sitkar Victor, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of Developmental Psychology and Counseling of the Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University, Ternopil, Ukraine

Sitkar Stepan, Candidate of Pedagogical Sciences, Lecturer of department of mechanical engineering and transport of the Ternopil National Pedagogical Volodymyr Hnatiuk University, Ternopil, Ukraine

PIRLS READING TECHNOLOGY AS A FOUNDATION FOR IMPROVING PISA RESULTS OF UKRAINIAN TEENAGERS

Summary.

The article highlights the PISA-2022 results for Ukrainian schoolchildren. It is emphasized that the results in all components of the research must be improved. In 2018, Ukraine lagged behind the OECD countries by 22 points in reading - and these were good results. Now this gap has grown to 48 points, which is already critical.

It is noted that the long-term distance education format affected the results of all countries. But we are unique in that our educational system survived and was able to conduct such a large-scale educational study during the war.

It is emphasized that the use of PIRLS conscious reading technology can be a good means of improving the quality of Ukrainian education.

PIRLS as an international study of the quality of reading and comprehension of text, makes it possible to compare the level and quality of reading and comprehension of text by primary school students in different countries of the world, as well as to identify differences in national education systems. Research is conducted cyclically – once every five years, and to date such research has been conducted five times: in 2001, 2006, 2011, 2016 and 2021.

Expert advice on how to avoid the danger of the Internet has been developed, and the specifics of using IT blocking tools have been highlighted. Parents are advised to implement a family tradition: read with the child before bed. An argument in favor of reading books are facts from the lives of famous IT (information technology) people. In particular, Steve Jobs, a man who made a huge contribution to the development of technology, knows more about its dangers. In particular, when he was in charge of Apple, he forbade his children to sit too long with iPads and iPhones. In general, most tech CEOs and Silicon Valley entrepreneurs limit the amount of time kids spend in front of screens, whether it's computers, smartphones, or tablets. In the Jobs family, there was even a ban on the use of gadgets at night and on weekends. As a result, his children grew up independent of the Internet. Other gurus from the world of technology act in a similar way. Are we adults, parents, experts ready for such restrictions?

Keywords: *Ukraine, young learners; teenagers; PISA results; PIRLS technology; conscious reading, dangers of the Internet; IT bans.*

Стаття надійшла до редакції 22 січня 2024 року